

Vytauto Didžiojo universitetas
Humanitarinių mokslų fakultetas
Istorijos katedra

Ignas Babušis
I kursas, magistrantūra

A.Mickevičiaus mesijanizmo atspindžiai lietuvių išeivijos intelektualų tekstuose

Tiriamasis darbas

Tikrino prof. dr. E.Aleksandravičius

Kaunas
2009

Turinys

Turinys	2
Įvadas	3
Piligrimystės knygos	4
Iševija ir Mickevičius.....	5
Mickevičiaus idėjos iševijoje.....	6
Išvados	9
Šaltiniai ir literatūra	10

Įvadas

Adomas Mickevičius buvo vienas didžiausių savo meto romantikų ir poetų, kartu su Zigmantu Krasinskiu ir Julium Slovackiu atstovaujantis visą lenkų romantizmą. Jis buvo vienas iš didžiųjų ir paskutiniųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečių, kurių atminimas svarbus visoms trims LDK istoriją besidalijančioms valstybėms.

A.Mickevičius gimė 1798 m. senoje lietuvių bajorų Rimvydžių – Mickevičių giminėje Zaosėje netoli Naugarduko. 1815 m. baigęs Naugarduko mokyklą jis įstojo į Vilniaus universitetą, kur studijavo literatūrą. Studijų metu kartu su Tomu Zanu įkūrė promasonišką Filomatų draugiją. Filomatai be savišvietos ir moralinio tobulėjimo idėjų taip pat užsiėmė ir anticarine veikla. 1823 m. carinė valdžia uždarė slaptas Vilniaus universiteto draugijas, o aktyviausius narius suėmė, tarp jų ir A. Mickevičių, kuris buvo išstremtas iš Lietuvos. Rusijoje jis bendravo su dekabristais, vėliau gavo leidimą išvykti iš šalies. Prisiekęs, kad negryš į tėvynę tol, kol ji bus carų valdžioje, apsistojo Romoje. 1832 m. atvyko į Paryžių, kur buvo smarkiai sužavėtas filosofo Andžėjaus Tovianskio mesijanistinių idėjų, tačiau vėliau jų keliai išsiskyrė. Krymo karo metu A.Mickevičius išvyko į Stambulą organizuoti lenkų legiono turkų pusėje kovoje prieš rusus, tačiau susirgo cholera ir 1855 m. mirė.

Po Abiejų Tautų Respublikos sukilimo nemaža dalis lenkų ir lietuvių emigravo į vakarų Europos valstybes ir itin aktyviai veikė emigracijoje siekdami tėvynės atkūrimo. Dar XVIII a. pabaigoje susiformavę savanoriški lenkų legionai Napoleono kariuomenėje siekė ginklu atkurti ATR ir kai kuriose karinėse kampanijose suvaidino lemtinga ar net fatališką vaidmenį. Po 1830 – 1831 m. sukilimo prasidėjo „Didžioje emigracija“, kurios metu į užsienį išvažiavo visas tautos žiedas – kunigaikštis Adomas Jurgis Čartoriskis, Vilniaus universiteto rektorius Joakimas Lelevelis, kompozitorius Frederikas Šopenas ir dauguma kitų. Esant tokioms aplinkybėms, Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego pirmą kartą pasirodė Paryžiuje 1832 m.

Po Antro pasaulinio karo po pasaulį pasklidusiems Lietuvos pabėgeliams be abejonės pagrindinis klausimas buvo kaip gyventi toliau? Taigi, darbo tikslas yra surasti ir pristatyti mesijanistinių A.Mickevičiaus idėjų atspindžių lietuvių intelektualų tekstuose po II pasaulinio karo pabaigos, palyginti mintis apie išsivijios ateitį, uždavinius ir tikslus.

Pilgrimystės knygos

Ksiėgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego (toliau - Pilgrimystės knygos) – trumpų krikščioniška mąstysena paremtų istorijų rinkinys, sudarantis nelyginant emigrantų Bibliją. Net pats rašymo stilius primena senąjį testamentą – pirmoji istorija prasideda pasaulio sutvėrimu. Knygą galima skirstyti į dvi dalis. Pirmojoje per biblinius motyvus pasakojama apie žmonijos kelią iki autoriaus gyvenimo dienų. Vakarų Europos valstybės vaizduojamos supuvusios, korumpuotos ir įtikėjusios netikrais pranašais, tokiais kaip – Politinės galios balansas, Politinė strategija, Garbė, Jūrų prekybos monopolis ar Savanaudiškumas¹. Taigi, tikėdamos netrikrais pranašais, šios valstybės užmiršta tikrąjį Dievą, o Rusijos caras ir imperatorius netgi pats tapatinasi su juo. Šiame antidieviškame judėjime vienintelė valstybė, garbinanti Dievą, yra Lietuva, kuri kaunasi prieš vergiją ir už krikščionybę, už ką Viešpats jai leido susijungti šventoje sąjungoje su Lenkija. Todėl Lietuva, Lenkija ir Ukraina yra būsimos krikščionių unijos simbolis².

Kaip kad Kristus yra nukryžiuojamas Biblijoje tam, kad prisikeltų, taip ir buvusi Abiejų Tautų Respublika yra padalijama šėtoniškojo trejeto - Rusijos, Prūsijos ir Austrijos, kurios griaua viską, kas šventa. Lietuva yra mirus, tam, kad prisikeltų. Po Lietuvos rezurekcijos stos amžinoji taika. Iš čia kyla lietuvių pasiaukojimas ir laisvės siekimas. Vienintėliai lietuviai paveldėjo laisvę, nes labiausiai mylėjo Dievą, o prisikėlimas Lietuvai garantuotas, kadangi ji turi tikėjimą, meilę ir viltį³.

Antrojoje knygos dalyje, vėlgi per biblinius pavyzdžius, autorius aiškina Lietuvos išeivių uždavinius ir tikslus. Trumpai tariant – išeiviai nėra nei egzilai nei klajokliai, o piligrimai, atliekantys savo mesijanistinę pareigą. Ta pareiga – ieškoti Šventosios Žemės. Tam tikslui jie klaunasi vedančia žvaigžde – tikėjimu Dievu, ir kompasu – meile tėvynei. Tokiu būdu, tas, kuris palieka tėvynę, kad gintų laisvę aukodamas savo gyvenimą, kartu gina ir savo tėvynę ir gyvens amžinai. Todėl emigracijoje reik susitelkt, nes esi tarp svetimų, tarp priešų, kuriems tavo idėjos yra svetimos. Reikia netgi rengtis lietuviškai,

¹ Mickewicz A., Books of Our Pilgrimage , p. 13 -15

² Ten pat, p. 21

³ Ten pat, p. 44-56

kad galėtum atskirti saviškius ir pats būti atpažintas, tautiniai drabužiai – tai karių ir sukilėlių, mirštančių už tėvynės laisvę apranga⁴.

Piligrimams būtina savo susirinkimus pradėti nuo šventų mišių, nes tai puiki proga tiek susieiti kartu, tiek šlovinti Viešpatį, be to, tokių susiejimų neuždraus valdžia. Piligrimas turi gyventi ir valgyti taupiai kaip karys, aukoti pinigus tėvynės labui. Jis neturi ginčytis su lenku, nes jis yra jo brolis, kaip kad Jogaila ir Vytautas buvo broliai, o turi siekti bendro tikslo. Tie, kurie netiki Lietuvos laisvės atstatymu, yra priešai ir jų reikia šalintis. Apie atsalytos Lietuvos valdymo formą ginčytis neverta, nes geriausia valdžia yra ne tie kurie ginčijasi, o tie kurie labiausiai myli tėvynę ir dėl jos aukojasi⁵.

Knyga baigiama kreipimusi į Anglijos ir Prancūzijos vadovus, kviečiant juos pradėti karą už laisvę ir, nelyg malda, žodžiu Amen bei piligrimų maldomis. Piligrimystės knygos Paryžiuje susilaukė milžiniško pasisekimo, jos buvo labiau skaitomos net už A.Mickevičiaus Vėlines ar žurnalo Pielgrzym Polski publicistiką. Piligrimystės knygos atitiko to meto Europos laisvės idealus, tuo metu populiarią krikščioniškąjį socializmą⁶.

Išėivija ir Mickevičius

Nors po Antro pasaulinio karo sumažėjo mesijanizmo šauklių, apie tai, kad lietuvių išėivijoje A.Mickevičius idėjos buvo svarbios liudija jau tas faktas, kad 1950 m. Draugo redakcija išvertė Piligrimystės knygas į anglų kalbą, vadinasi kūrinys tapo prieinamas net ir lenkiškai neskaitančiai visuomenės daliai. Pilygrimystės knygas gana laisvu stiliumi išvertė toks J.K.Taumyla, kuris, atrodo, išėivijoje daugiau niekuo nepasizymėjo. Kodėl buvo nuspręsta išleisti Piligrimystės dienas angliškai o ne lietuviškai, vertėjas neatsako⁷. Kita vertus, knygos įvade, parašytame vertėjo, galima rasti kelis atsakymus į šį klausimą. Visų pirma, tai buvo pirmas pilnas A.Mickevičiaus

⁴ Ten pat, p.57

⁵ Ten pat, p. 54

⁶ Navickienė A., Pirmieji XIXa. emigracinės spaudos paminklai:Paryžiuje išėjusios Kirijono Juozapo Zabičio – Nezabitauskio knygelės, p. 105

⁷ Piligrimystės knygos lietuvių į lietuvių kalbą iki šiol nėra išverstos

Piligrimystės knygų vertimas į anglų kalbą⁸, taigi, galima numanyti, jog jis buvo orientuotas ne tiek į lietuvių, kiek į anglakalbį skaitytoją. Įvade A.Mickevičius pristatomas kaip lietuvių rašytojas, gimęs ir augęs Lietuvoje, mokėsis Vilniuje, Lietuvos sostinėje, o lenkiškai rašęs tik dėl to, kad lietuvių kalbos tuo metu nebuvo mokoma mokyklose, išsilavinusi tautos dalis buvo sulenkinta. Be to pateikiamas pavyzdys, kad nepaisant to, jog tokie autoriai kaip A.Mickevičius, Vladislovas Kondratovičius Sirokomlė ar Henrikas Sienkievičius rašė lenkiškai, tačiau jie savo kūrybą dedikavo Lietuvai, taip kaip tai darė Henrik Longfellow ar John Whittier kurdami anglišką Amerikos literatūrą⁹. Taigi matomas aiškus noras anglakalbiui skaitytojui pristatyti A.Mickevičių kaip lietuvių, o ne lenkų rašytoją.

Kita vertus, be jokios abejonės, šis Piligrimystės knygų vertimas turėjo lietuvių ir amerikiečių skaitytojui pristatyti prieš tai buvusią lietuvių (ir lenkų) emigraciją į vakarų Europą, supažindinti juos su rusų imperialistiniais kėslais, kurie nepasikeitė nuo XVIII a. pabaigos bei pristatyti A.Mickevičiaus idėjas, apie tai, kokie buvo išeivijos tikslai ir uždaviniai XIX a. pirmosios pusės emigracijoje.

Dažnas lietuvių autorius mini A.Mickevičių savo tekstuose ne tik kaip rašytoją ir poetą, bet ir kaip aktyvų išeivijos veikėją. Štai pavyzdžiui Pr.B. savo straipsnyje pristato A.Mickevičiaus ryšius su rusų anarchistu Michailu Bakuninu, teigia kad būten šis pastūmėjo Mickevičių į socialinį radikalizmą, tačiau jų keliai vėliau išsiskyrė dėl to, kad Mickevičiui nepavyko anarchisto atversti į tikėjimą¹⁰. Nemažai versta ir spausdinta A.Mickevičiaus poezijos, jis dažniausiai pristatinėtas kaip lietuvių, o ne lenkų kūrėjas.

Mickevičiaus idėjos išeivijoje

Ieškant A.Mickevičiaus idėjų lietuvių intelektualų tekstuose pirmiausiai reikia pasakyti, kad jų daugiausia rasime katalikiškų pažiūrų autorių tekstuose ir tai yra normalu. Katalikiškasis sparnas lietuvių išeivijoje buvo itin stiprus, turėjo savo gausią spaudą, politines ir jaunimo organizacijas, tokias kaip VLIK'as ar ateitininkai. Nors jie

⁸ Piligrimystės knygų ištraukos lietuviškai buvo publikuotos dar XIX a.; Navickienė A., Pirmieji XIXa. emigracinės spaudos paminklai: Paryžiuje išėjusios Kirijono Juozapo Zabičio – Nezabitauskio knygelės, p. 101 – 102

⁹ Mickewicz A., Books of Our Pilgrimage, p. 5 - 6

¹⁰ Br.P., Mickevičius, Budrys ir Bakuninas

tiesiogiai netapatino lietuvių tautos egzilio su Kristaus gyvenimu, tačiau neretai lygino su bibliiniu žydų išvargimo iš Jeruzalės. Be to, katalikybė, kaip lietuviškumo sudedamoji dalis, nuolat pabrėžiama: štai, pavyzdžiui, Juozas Eretas savo Išeivijos klausime atvirai sako, kad vienintelė tikra pasaulėžiūra lietuvių išeiviui yra krikščioniškasis humanizmas:

„<...> krikščioniškasis humanizmas turi apimti visumą – Dievą ir žmogų, transcendentinį pasaulį ir žemę. Tuo jis išvengtų tirk spiritualistų, tiek materialistų kraštutinumų. Nors, atrodo, nesunku žmogui harmoningai susijungti su savo Kūrėju ir Žeme prasmingai įjungti į visatos visumą, tai vis dėl to nėra taip lengva, ką akyvaizdžiai parodo praeities bandymai, kuriems tik Malonės nušviestais, retais momentais pavyko prisiartinti prie tiesos.“¹¹

Paskaičius Aidus, kliūva tokie pavadinimai kaip: Parapija – tautinio individualumo puoselėtoja, Krikščionis tarp kolektyvizmo ir individualizmo, Studento krikščioniškas žvilgsnis į lietuvių misiją, ir panašiai¹². Vadinasi, katalikiško sparno autoriai lietuvių egzilą suvokė, kaip dorą krikščionių, o lietuviškų parapijų steigimą, kaip tautiškumo puoselėjimo pradą, kas buvo aktualu ir A.Mickevičiui, kuris teigė, jog išeivių susitikimai turi prasidėti nuo pamaldų.

Nors absoliuti dauguma autorių tikrai neteigia, kad egzilyje reikia rengtis tik tautiškai, tačiau lietuviškumą siūloma puoselėti kitais būdais, o ypač per gimtąją kalbą ir ugdant jaunimą. Šie du siekiai deklaruojami praktiškai visuose tekstuose. Be to darni (katalikiška) šeima, pasak daugelio autorių, yra tautos ir tautiškumo puoselėjimo bendruomenėje pradas. Galima netgi konstruoti savotiška tautiškumo ir religinio ugdymo piramidę: šeima – parapija – išivių bendruomenė.

Labai svarbus yra autorių išeivijos misijos suvokimas ir supratimas, jog iš Lietuvos pasitraukė didžioji dalis intelektualų ir eruditų ir, kad jie būdami laisvajame pasaulyje, vienintėliai gali išsaugoti tikrąją lietuvių, kadangi likę už geležinės uždangos tam neturi jokių galimybių, be to ten praktiškai nebeliko žmonių, galinčių atlikti intelektualinį darbą. Ankstyvuosiuose intelektualų tekstuose dažnai buvo priešinamasi Tautos primato idėjai, ęsa tautos pagrindą sudaro Lietuvoje likę ir aktyviai

¹¹ Eretas J., Išeivijos klausimas, p. 22

¹² Baltinis A., Parapija – tautinio individualumo puoselėtoja, Aidai 1970 Nr. 7; Gaida – Gaidamavičius P., Krikščionis tarp kolektyvizmo ir individualizmo, Aidai 1972 Nr. 4; Sideravičius K., Studento krikščioniškas žvilgsnis į lietuvių misiją, Aidai 1974 Nr. 6

besipriešinantys lietuviai. Dažnai deklaruojama ir kovos už Lietuvos laisvę išeivijoje uždavinys:

„Kiekvienas akademikas skautas gerai žino, kad kova dėl Lietuvos laisvės yra jo aukščiausias uždavinys. Nuo šios kilnios pareigos nė vienas mūsų neatleidžiamas ir niekas jos nevengia. Tai yra šventa skauto, kaip lietuvių tautos nario, pareiga.“¹³

Dar vienas svarbus mesijanistinis aspektas, kuris atsispindi išeivijos tekstuose, be abejo, yra bandymas nurodyti egzilams, kaip reikia elgtis ir gyventi palikus savo gimtuosius namus. Šitoks pamokslavimas, ką daryti, ir ko nedaryti itin ryškus katalikiško sparno spaudoje: nemažai draudimų bendrauti su liberaliosios krypties atstovais ar dalyvauti jų veiloje, draudimai lankytis sovietinėje Lietuvoje ar bendrauti su iš ten atvykusiais, kritiškas požiūris į Sąjūdžio veiklą. Panašiai, kaip ir A.Mickevičiaus laikais, taip ir po antrojo pasaulinio karo, dar buvo tikima vakarų Europos valstybių įsikišimu ir greitu Lietuvos valstybingumo atkūrimu, todėl skirtingi lietuvių išeivijos siekė vienytis, kurti bendras organizacijas, platinti lietuvišką spaudą. Tai ypač aktualu pirmajai išeivių kartai.

Ar buvo A.Mickevičiaus idėjos pritaikytos praktikoje? Reikia pastebėti, kad jas, dažnai nevalingai, bent jau buvo bandoma įgyvendinti. Katalikiškas sparnas išeivijoje buvo stiprus, daug kur veikė lietuviškos parapijos, išplėtotos lietuvių organizacijos spauda, itin daug atsirado intelektualų tekstų. Kita vertus, lietuvių išeivija, kaip ir prieš šimtą metų neišvengė tarpusavio rietenų, ginčų su lenkais, su retomis išimtimis praktiškai nedalyvavo atkuriant Lietuvos valstybingumą. Bene didžiausią tragizmą tarp A.Mickevičiaus ir XX a. vidurio lietuvių egzilų iliustruoja bandymai ginklu kovoti prieš rusus: kaip kad A.Mickevičius bandė Turkijoje organizuoti lenkų legionus, taip ir nemaža dalis lietuvių bergždžiai dirbo užsienio žvalgyboms, užsiverbavo į Prancūzijos Svetimšalių legioną ar stojo į Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenę, kad kovotų prieš komunizmą Korėjoje ir Vietname.

¹³ Kviklys Br., Akademiko skauto uždaviniai tremtyje, p. 1

Išvados

Pabaigai galima teigti, kad nors lietuvių išeivijos intelektualų tekstai apie lietuvių išeivių misiją nebuvo tokie radikalūs, kaip Adomo Mickevičiaus, tačiau galima daryti išvadą, kad jie turėjo nemažai panašumų:

1. Nemažą dalį sudaro katalikiško sparno autorių tekstai, kuriuose skatinama krikščionybė ir tautiškumo puoselėjimas, krikščionių bažnyčia ir tautiškumo įvardinami kaip pagrindiniai veiksniai siekiant atkurti Lietuvos valstybingumą.
2. Suvoktas tautos egzilio mesijanistinis ir misijinis pobūdis, kuris angažavo egzilus dirbti ir kurti, kadangi likę tėvynėje tam neturi jokių galimybių.
3. Daugeliui katalikiško sparno autoriams būdingas pamokslavimas, didaktinis motyvas ir aiškinimas, kaip išeiviams gyventi palikus tėvynę.
4. A.Mickevičiaus ir išeivių idėjos tik iš dalies buvo įgyvendintos, jos praktiškai neprisidėjo prie Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo.

Šaltiniai ir literatūra

1. Mickewicz A., Books of Our Pilgrimage (Chicago, 1950)
2. Eretas J., Išėivijos klausimas (Roma, 1974)
3. Navickienė A., Pirmieji XIXa. emigracinės spaudos paminklai:Paryžiuje išėjusios Kirijono Juozapo Zabičio – Nezabitauskio knygelės, Knygotyra Nr. 50 (Vilnius, 2008)
4. Kviklys Br., Akademiko skauto uždaviniai tremtyje, Vytis nr.1 (Vakarų Vokietija, 1948)
5. Kojelis J., Tarp rūpesčių ir vilties (Kaunas, 2001)
6. Mockūnas L, Pavargęs herojus: Jonas deksnys trijų žvalgybų tarnyboje (Vilnius, 1997)
7. Baltinis A., Parapija – tautinio individualumo puosėlėtoja, Aidai 1970 Nr. 7
8. Gaida – Gaidamavičius P., Krikščionis tarp kolektyvizmo ir individualizmo, Aidai 1972 Nr. 4
9. Sideravičius K., Studento krikščioniškas žvilgsnis į lietuvių misiją, Aidai 1974 Nr. 6
10. Br.P., Mickevičius, Budrys ir Bakuninas, Aidai 1950 m. Nr. 3